

MARTIN ŠRAJER / 19. 2. 2018

Katka

Samostatným režijním debutem Jána Kadára byla *Katka*, komedie o vesnické dívce, která odchází do města budovat socialismus.

Klíčovým faktorem československé filmové výroby po únoru 1948 bylo ideologické zaměření natáčených filmů. Příběhy začaly s pomocí typizovaných postav naplňovat schválená ideologická schémata a sloužit k výchově a převýchově širokých mas v uvědomělé občany, obětavě se zapojující do budování socialismu. Ze zábavy se stal politický nástroj, prostředek společenské přestavby, která byla zároveň často tematizována fabulí natáčených filmů. K prioritám státní politiky patřilo vedle kolektivizace venkova a rozvoje těžkého průmyslu také zvýšení produktivity povoláním žen do výroby.

Význam zapojení žen do výrobního procesu měly divačkám a divákům osvětlit filmy jako *Vzbouření na vsi* (r. Josef Mach, 1949), *Slovo dělá ženu* (r. Jaroslav Mach, 1952) nebo *Štika v rybníce* (r. Vladimír Čech). Většina z nich se více či méně držela příběhového schématu stanoveného vzorovým dílem sovětského socialistického realismu *Členka vlády* (Člen pravitel'stva, r. Alexandr Zarchy, Josif Chejfic, 1940), ve kterém se ruská selka, jak napovídá název, stane členkou vlády.^[1] Dívka z venkova, která opustí svou rodnou ves, aby se mohla emancipovat a zapojit do budování lepších zítřků, je také ústřední postavou *Katky*, režijního debutu Jána Kadára.^[2]

První celovečerní hraný film realizovaný v kompetenci slovenské Umělecké filmové komise, vypráví o venkovské dívce Katce Jakubové (Božena Obrová), která nachází možnost seberealizace i útočiště před přísným dohledem svého otce v závodu Tatrasvit, vyrábějícím punčocháče. Práce ve fabrice je jí milejší než vidina života ve společnosti statného chasníka a dvou dojnic, které má dostat věnem. Svě generační rebelie sice po první šichtě, při které omdlévá vyčerpáním, lituje, ale postupně se úspěšně zapojí mezi ostatní údernice a stane se předáčkou dívčího kolektivu, jenž pod

vedením ultravýkonné Vierky (Hana Sarvašová) pravidelně láme výrobní rekordy.

Odpor proti tradicím, k nimž ale hrdinka nadále chová úctu – což naznačuje její pozitivní vztah k přírodě nebo ochota převléknout se v případě potřeby z civilního městského oblečení zpět do venkovského kroje – nakonec přináší své ovoce v podobě Katčina zlepšovacího návrhu, zjednodušujícího obsluhu pletacího stroje. Cílevědomá venkovská dívka tak teprve po vybočení ze známé trasy, které se držela její matka i babička, a radikální změně způsobu života, může naplnit své ambice. Novou rodinou, ve které je paradoxně svobodnější než byla doma pod kontrolou otce uvažujícího dle překonaných (resp. postupně překonávaných) patriarchálních stereotypů, se jí stává pracovní kolektiv.

Někdejší frekventant Kurzu pro kinetickou fotografii a kinematografii[3] Jan Kadar natočil po válce trojici krátkých stříhových dokumentů odsuzujících ľudácky režim (*Na troskách vyrastá život* z roku 1945, *Sú osobne zodpovední za zločiny proti ,ludskosti!* a navazujícího *Sú osobne zodpovední za zradu na národnom povstaní* z roku 1946). Od roku 1945 zároveň působil v nově ustavené Slovenské filmové společnosti (Slofis), odkud od dva roky později odešel na Barrandov, kde se jako scenárista podílel na veselohře *Nevíte o bytě?* (r. Bořivoj Zeman, 1947). V barrandovských ateliérech se (s pletacími stroji ze Svitů) z velké části natáčela také *Katka*, jejíž scénář napsal Kadar společně s trojicí dalších autorů, mj. s dramatikem a pozdějším autorem řady ceněných filmových komedií Vratislavem Blažkem.[4] V české metropoli Kadar kromě spoluautorů scénáře našel také představitelku hlavní role Boženu Obrovou, Slovenku usazenou v Praze, které připadla hlavní role v *Nevíte o bytě?*

Katka se natáčela v dodnes fungujících textilních závodech Tatravit ve Svitě nedaleko Popradu, kde jeden ze spoluautorů scénáře Maximilián Nitra absolvoval dvoutříměsíční praxi, aby se lépe seznámil s areálem továrny a podmínkami na pracovišti. Interiéry továrny se následně, jak jsme již uvedli, točily na Barrandově. Kulisy tvořené Vysokými Tatrami nám připomínají hrdinčin venkovský původ a naznačují možnost dosáhnout souladu mezi slovenskou krajinou a průmyslovým rozvojem země, mezi tradicí a pokrokem. Hory jsou zejména místem odpočinku a inspirace. Člověk oddaný jako Katka budování nové vlasti dokáže jejich majestátnost docenit teprve po vyřešení pracovních povinností – viz scéna, ve které protagonistka výšku Lomnického štítu automaticky přepočítává na pracovní výkonnost.

Kadárova agitační komedie s náborovým charakterem (práce v továrně člověka uspokojí citově i profesně) vedle ženské emancipace s lehkostí a bez obvyklého budovatelského patosu reflektuje také probíhající přestavbu, přesun pracovních sil z venkova do nově budovaných fabrik, od zemědělství k průmyslu. Nevážnost zpracování klíčového tématu industrializace Slovenska a měštácký „pražský“ humor ovšem nevyhovovaly dobové slovenské kritice, které vadila také nedostatečná ideovost a malá poplatnost kritériím socialistického realismu. V recenzi českého časopisu *Kino* se oproti tomu zvolená forma dočkala ocenění: „Autoři filmu si zvolili formu veselohry. Je to dobré nejenom proto, že máme ještě stále málo veseloher ze současnosti, nýbrž i proto, že ve veselohře se lehčeji uplatní optimistický duch myšlenky o přerodu a vývoji člověka.“ Jan Kadár pak údajně „ukázal dobrý postřeh a cit pro vkusný humor, tempo a spád filmu, a co je nejdůležitější, pro ideový podklad filmu a pro realistický filmový styl.“ [5]

Odmítavé domácí přijetí *Katky* Jána Kadára údajně přivedlo k rozhodnutí definitivně se přemístit do Prahy, kde v roce 1952 navázal tvůrčí spolupráci s Elmarem Klosem. Pod značkou „K+K“ následně vzniknou některé z nejhodnotnějších filmů československé kinematografie, mimo jiné oscarový *Obchod na korze* (1965).

Katka (Československo 1949), režie: Ján Kadár, scénář: Ivan Bukovčan, Vratislav Blažek, Maximilián Nitra, Ján Kadár, kamera: Jozef Míček, hrají: Božena Obrová, Július Pántik, František Dibarbora, Hana Sarvašová, Jozef Króner, Martin Gregor, Ľudovít Jakubóczy, Viliam Záborský a další. Československý státní film, 98 min.

Poznámky:

[1] Viz Rusinová, Zora, *Súdržka moja vlasť*. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave. Kraków: Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2015, s. 476.

[2] Volba jména zřejmě nebyla náhodná. Patřilo mezi nejrozšířenější slovenská dívčí jména a příběh filmu tak mohl být spíše vnímán jako obecná výpověď o dívčí cestě k emancipaci v poúnorovém Slovensku. Viz Macek, Václav, Paštěková, Jelena, *Dejiny slovenskej kinematografie 1896-1969*. Bratislava: Slovenský filmový ústav 2017, s.

[3] Celoroční denní kurz pro kinetickou fotografii a kinematografii, určený k výchově tvůrčích filmových pracovníků, v roce 1938 na bratislavské Škole uměleckých řemesel založil a vedl Karel Plicka. Mezi jeho účastníky patřili také Viktor Kubal nebo Karel Krška.

[4] Autorem první verze námětu, nazvané *Copatý kapitán*, byl novinář František Petro, se kterým na námětu pracovali Ivan Bukovčan a Maximilián Nitra. Oba dva se společně s Kadárem a Blažkem podíleli také na scénáři. Na výsledné podobě scénáře měli podíl také v titulcích neuvedení Ivan Osvald a Pavel Blumenfeld, viz *Teze 30 let československé kinematografie*. Praha: Československý filmový ústav 1977, s. 120.

[5] Dvořáček, J., Katka. *Kino* 1950, č. 10 (11. 5.), s. 226.